

*Mr Samir Aličić, asistent
Pravnog fakulteta u Novom Sadu*

„IZVORNI SMISAO“ TREĆEG POGLAVLJA AKVILIJEVOG ZAKONA¹

Sažetak: *U radu se razmatra pitanje: da li način na koji su rimski pravници klasičnog perioda tumačili način procene štete u trećem poglavlju Akvilijevog zakona odgovara smislu koji je ovo poglavlje imalo u vreme donošenja Akvilijevog zakona. Nakon razmatranja o klasičnom tumačenju lex Aquilia, autor daje pregled različitih teorija o izvornom značenju Akvilijevog zakona koje su prisutne u romanističkoj literaturi. Zatim je dat kritički osvrt na postojeće teorije i njihovu argumentaciju, kao i novi dokazi u prilog tradicionalne teorije, po kojoj se izvorno značenje trećeg poglavlja Akvilijevog zakona ne razlikuje od značenja koje je ovo poglavlje imalo u klasičnom periodu. Na kraju je ukazano da se radi o „lažnom problemu“, odnosno da na osnovu izvora nema razloga da se sumnja da je izvorno značenje trećeg poglavlja Akvilijevog zakona izmenjeno tumačenjima pravnika, i analizirani su uzroci koji su uticali na nastanak ovog veštačkog pitanja.*

Ključne reči: *Akvilijev zakon, rimsko pravo, vanugovorna odgovornost, šteta, privatni delikti.*

1. Uvod

Akvilijev zakon je najvažniji rimski zakon donet u materiji privatnog prava.² S pravom se može reći i da je u pitanju jedan od najvažnijih

---

¹ Rad je pripremljen u okviru projekta *Harmonizacija prava Republike Srbije i prava Evropske Unije – teorijskopравни, sociološkopravni, istorijskopравни, pozitivnopravni i ekonomski razvoj* koji se realizuje na Pravnom Fakultetu u Novom Sadu.

² R. Zimmerman: *Law of Obligations (Roman Foundations of the Civilian Tradition)*, Oxford 1995., str. 953.

pravnih akata u evropskoj istoriji. Na žalost, količina informacija o ovom zakonu koju izvori pružaju nije u skladu sa njegovim značajem. Izvorni tekst Akvilijevog zakona nije sačuvan. Sve što znamo o *lex Aquilia* potiče iz nekoliko pasusa Digesta i Gajevih Institucija:

D, 9, 2, 1pr ULPIANUS libro octavo decimo ad edictum *Lex Aquilia omnibus legibus, quae ante se de damno iniuria locutae sunt, derogavit, sive duodecim tabulis, sive alia quae fuit: quas leges nunc referre non est necesse. § 1. Quae lex Aquilia plebiscitum est, cum eam Aquilius tribunus plebis a plebe rogaverit.*³

D, 9, 2, 2pr GAIUS libro septimo ad edictum provinciale *Lege Aquilia capite primo cavetur: 'ut qui servum servamve alienum alienamve quadrupedem vel pecudem iniuria occiderit, quanti id in eo anno plurimi fuit, tantum aes dare domino damnas esto': § 1 et infra deinde cavetur, ut adversus infitiantem in duplum actio esset.*⁴

G, 3, 215 *Capite secundo adversus adstipulatorem, qui pecuniam in fraudem stipulatoris acceptam fecerit, quanti ea res est, tanti actio constituitur.*⁵

G, 3, 216 *...ea lege adversus infitiantem in duplum agitur.*⁶

D, 9, 2, 27, 5 ULPIANUS libro octavo decimo ad edictum *Tertio autem capite ait eadem lex Aquilia: 'Ceterarum rerum praeter hominem et pecudem occisos si quis alteri damnum faxit, quod usserit fregerit ruperit iniuria, quanti ea res erit in diebus triginta proximis, tantum aes domino dare damnas esto.'*⁷

---

³ ULPIJAN, iz osamnaeste knjige o ediktu: *Akvilijev zakon je derogirao sve zakone koji su pre njega doneti o protivpravno učinjenoj šteti, kako (Zakon) dvanaest tablica, tako i druge koji su postojali; na koje zakone sada nije potrebno osvrnati se. § 1. Spomenuti Akvilijev zakon je plebiscit, budući da ga je Akvilije, plebejski tribun, predložio plebsu. Vidi i G.3.210 i I.4.3pr.*

⁴ GAJ, iz sedme knjige o provincijskom ediktu: *U prvom poglavlju Akvilijevog zakona je predviđeno: "ako neko roba ili robinju drugoga ili druge, četvoronožnu životinju ili marvinče, protivpravno ubije, koliko je to u onoj godini najviše vredelo, (na) toliko novca neka bude osuđen da dā gospodaru." § 1. I zatim je dalje propisano, da tužba protiv onog koji poriče bude na dvostruki iznos.*

⁵ *Drugim poglavljem je protiv adstipulatora, koji učini akceptilaciju radi izigravanja stipulatora, koliko ta stvar vredi, na toliko ustanovljena tužba.*

⁶ *...po ovom zakonu tužba protiv onog koji poriče je na dvostruki iznos.*

⁷ ULPIJAN, iz osamnaeste knjige o ediktu: *U trećem, pak, poglavlju Akvilijev zakon isto tako kaže: „Ako bi neko prouzrokovao drugome gubitak ostalih stvari, izuzimajući ubi-*

Ni jedan romanista nije osporio postojanje *lex Aquilia*, ali je gotovo sve drugo u vezi ovog zakona sporno: datum donošenja, razlozi za nastanak zakona i razvoj prava koji je do njega doveo, kao i kako je glasio njegov izvorni tekst. U romanistici je načinjeno bezbroj pokušaja da se ovi problemi reše, ali u nedostatku pouzdanih izvora svi oni ostaju u domenu pretpostavki. Mnogobrojne teorije zasnovane na indicijama, umesto da doprinesu rešenju misterije *lex Aquilia*, učinile su problem još složenijim.

Jedan od najviše razmatranih problema je problem „izvornog smisla“ Akvilijeveog zakona. Mnogi romanisti su sumnjali da je Akvilijevo zakon imao drugačije značenje od onog koje su mu pridavali klasični pravници. Drugim rečima, smatrali su da su rimski pravници svojim interpretacijama izmenili smisao Akvilijeveog zakona. Između ostalog, sumnja se da je po prvom poglavlju zakona kažnjavano ubistvo ne samo robova i četvoronožnih životinja koje spadaju u stoku, nego i slobodnih lica *alieni iuris*.⁸ Takođe, nije poznato tačno značenje reči *iniuria* u prvom i trećem poglavlju *lex Aquilia*.⁹

Najviše sumnji postoji u pogledu smisla trećeg poglavlja Zakona. Romanisti su uložili dosta truda pokušavajući da pruže odgovor na pitanje: kakvo je bilo izvorno značenje trećeg poglavlja Akvilijeveog zakona?

U ovom radu nameravamo da pokažemo da se u ovom slučaju radi o „lažnom problemu“, tj. da ne postoje osnovani razlozi da se sumnja da su klasični pravници trećem poglavlju Akvilijeveog zakona pridavali značenje koje ono izvorno nije imalo. Pokušaćemo da dokažemo da su teorije koje nastoje da pripišu trećem poglavlju Akvilijeveog zakona drugačije „izvorno“ značenje delom netačne, a delom nedovoljno potkrepljene pretpostavke. Takođe, nastojaćemo da ponudimo nove argumente u prilog tradicionalne teorije, po kojoj je treće poglavlje Akvilijeveog zakona izvorno imalo isto značenje kao u tekstovima klasičnih pravnikā. Najzad, potrudićemo se da objasnimo koji su razlozi uticali na nastanak ovog veštačkog problema.

---

jene robove i stoku, za ono što bi protivpravno spalio, slomio ili uništio, koliko je ta stvar vredela u proteklih trideset dana, (na) toliko novca neka bude osuđen da dā gospodaru.“

⁸ J. M. Kelly: *The Meaning of the Lex Aquilia*, LQR 80/1964., str. 76-77.

⁹ Vidi npr.: P. Ziliotto: *L'imputazione del danno aquiliano (tra iniuria e damnum corpore datum)*, 2000.; S. Schipani: *Responsabilità "ex lege Aquilia". Criteri di imputazione e problema della colpa.*, Torino 1969.; E. Polay: *Iniuria dicitur omne, quod non iure fit*, BIDR 88/1985., str. 73-81.; B. Albanese: *Una congettura sul significato di "iniuria" in XII tab. 8.4*, IVRA 31/1980. str. 21-36.; J. Plešcia: *The development of "Iniuria"*, LABEO 23, Napoli 1977., str. 271-289.; F. La Rosa: *Il valore originario di "iniuria" nella "lex Aquilia"*, LABEO 44/3, Napoli 1998., str. 366-376.; M. Hagemann: *Iniuria. Von den XII-Tafeln bis zur Justinianischen Kodifikation*, Köln-Weimar-Wien 1998.; E. Polay: *Iniuria types in roman law*, Budapest 1986.

2. Vreme donošenja Akvilijevog zakona

Da bi se moglo govoriti o značenju Akvilijevog zakona u vreme njegovog donošenja potrebno je najpre utvrditi o kojem vremenu govorimo. Zato moramo najpre odgovoriti na pitanje: kada je *lex Aquilia* donet?

Tačan datum donošenja Akvilijevog zakona pri sadašnjem stanju izvora nije moguće precizno ustanoviti. Romanisti su učinili više pokušaja da ukažu na moguće vreme donošenja, ili da bar smanje vremenski raspon unutar kojeg je mogao biti donet.

Sa priličnom sigurnošću može se tvrditi da nije mogao biti donet pre 287. godine p.n.e., tj. pre donošenja *lex Hortensia* kojim su plebisciti dobili zakonski snagu, niti posle sredine drugog veka p. n. e., kada je živio njegov prvi poznati komentator, Marko Junije Brut (D, 9, 2, 27, 22).¹⁰

U nedostatku tačnog datuma donošenja većina romanista prihvata tradicionalnu dataciju koja se bazira Teofilovoj parafrazi, (*Paraphrasis Institutionum* 4, 3, 15), kao i na jednoj anonimnoj sholiji iz Bazilika (B, 60, 3, 1, 2-5), u kojima je donošenje Akvilijevog zakona hronološki povezano sa tzv. *Trećom secesijom plebejaca*, koja je dovela do usvajanja *lex Hortensia*. Po većinskom mišljenju, *lex Aquilia* je donet u godini donošenja *lex Hortensia*, dakle 287. ili 286. godine p.n.e. Ovu godinu romanisti uglavnom tradicionalno prihvataju kao godinu donošenja Akvilijevog zakona (na isti način kao što se 754. godina p.n.e. prihvata kao pretpostavljena godina osnivanja Rima), mada ne isključuju mogućnost da je Zakon donet i nedugo nakon tog datuma.¹¹

---

¹⁰ Zimmerman, *op. cit.*, str. 955-957.; G. Valditara: „*Dammum iniuria datum*“, Torino 1996., str. 6.; C. A. Cannata: *Sul testo originale della Lex Aquilia: premesse e ricostruzione del primo capo*; SDHI LVIII, Romae 1992., str. 197-198.; D. Nörr: *Causa mortis – Auf den Spuren einer Redewendung*, München 1986., 124-128. Istina, postoji i mišljenje da je mogao biti donet i pre Hortenzijevog zakona, ako mu je kasnijom senatskom odlukom data zakonska snaga, ali ovo mišljenje romanisti skoro jednoglasno odbacuju. Zimmerman, *op. cit.*, str. 957., nap. 29.

¹¹ Npr.: Zimmerman, *op. cit.*, str. 955.; P. V. Warmelo: *A propois de la loi Aquilia*, RIDA 27/1980., str. 333.; Kelly, *op. cit.*, str. 78.; D. Pugsley: *The Origins of the Lex Aquilia*, Law Quarterly Review 85, London 1969., str. 50.; A. Watson: *Personal injuries in the XII Tables*, Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis XLIII, 1975., str. 217.; E. Pölay: *Iniuria-Tatbestände im archaischen Zeitalter des antiken Rom*, ZSS 101, Wien-Köln-Graz 1984., str. 169. i Pölay, *Iniuria dicitur omne, quod non iure fit*; str. 73.; B. Beinart: *Once more on the Origin of the Lex Aquilia*, Butterworths South African Law Review, Durban 1956. str. 70-80.; Plescia, *op. cit.*, str. 271.; Valditara, *ibid.*; F. M. De Robertis: *Dammum iniuria datum*, Bari 2000. str. 11-20.; F. H. Lawson: *Negligence in the Civil Law*, Oxford 1950., str. 4.; R. Feenstra: *Vergelding en vergoeding*, Kluwer-Deventer 1993. str. 7.; T. J. Gerke: *Geschichtliche Entwicklung der Bemessung der Ansprüche der “lex Aquilia” (Mit einem vergleichenden Ausblick auf die geschichtliche Entwicklung der Ansprüche aus Furtum)*, SDHI XXIII, Romae 1957. str. 61.; J. Willems: *La loi Aquilienne (théorie du dommage aux choses en droit romain)*, Louvain 1896., str. 11-12.; N. Natali: *La legge Aquilia (ossia il damnum iniuria datum) – Studio sul lib. IX, tit. II del Digesto*, Roma 1896., str. 13-14.

Bilo je pokušaja, koji nisu naišli na veći odjek, da se donošenje Akvilijevog zakona pomeri u kasnije vreme. Neki autori smatraju da je Zakon donet krajem Drugog punskog rata ili neposredno posle njegovog završetka. Kao glavni argument navode da je u to vreme zabeležena prva veća inflacija u Rimskoj istoriji, što bi moglo da objasni prelazak sa sistema fiksnih kazni iz Zakona XII tablica na sistem odmeravanja kazne na osnovu procene učinjene štete.¹²

Na žalost, navedeni pokušaji da se vreme donošenja Akvilijevog zakona tačnije odredi ostaju u domenu pretpostavki. Zato neki romanisti, zauzimajući krajnje oprezan stav, smatraju da vreme donošenja Akvilijevog zakona nije moguće ni približno utvrditi.¹³

Ipak, najprihvatljivije deluje tradicionalno stanovište, po kome je Akvilijev zakon donet nedugo nakon Hortenzijevog zakona, dakle 287. ili 286. p.n.e., ili malo posle tog vremena. Ono je većinski prihvaćeno iz sledećih razloga:

– Teofil jeste živio više vekova nakon usvajanja Akvilijevog zakona, ali je izvesno da je on citirao neki stariji izvor koji je danas nepoznat.¹⁴

– Rimsku jurisprudenciju samo za Akvilijev zakon pominje da je donet u formi plebiscita, što se kod drugih zakona ne pominje izričito. Ovo sugeriše da je jedan od prvih donetih plebiscita sa zakonskom snagom.¹⁵

– Zakon je pisan modernijim stilom od Zakona XII tablica, ali još uz korišćenje arhaičnih reči i izraza, zastarelih već u drugom veku pre nove ere (npr., *erus*, *faxit*, *damnas*). Osim toga, tekst zakona odslikava primitivnu privredu, dajući posebnu važnost četvoronožnim životinjama i pominjući *aes* umesto srebrnog *denarius-a*.¹⁶

¹² A. M. Honore: *Linguistic and social context of the Lex Aquilia*, The Irish Jurist VII/1, Dublin 1972., str. 138-150.; vidi i Zimmerman, *op. cit.*, str. 956. Albanese pomera vreme donošenja Akvilijevog zakona čak do sredine drugog veka pre nove ere. B. Albanese: *Voce: Illecito (storia)*, Enciclopedia del diritto 20/1970., str. 63.

¹³ Tako, Kurzi čisto negativnom kritikom pobija sve autore koji pokušavaju da na bilo koji način suze vremenski raspon u kojem je Akvilijev zakon mogao biti donet, i smešta moguće vreme njegovog donošenja između IV veka p. n. e. i sredine II veka p. n. e. M. F. Cursi: *Iniuria cum damno (antigiuridicità e colpevolezza nella storia del danno aquiliano)*, Milano 2002.147-165.

¹⁴ Beinart, *op. cit.*, str. 71.; Zimmerman, *op. cit.*, str. 955-956.; A. Corbino: *Il danno qualificato e la lex Aquilia (Corso di diritto romano)*, Padova 2008., str. 60-61; Lawson, *op. cit.*, str. 4.

¹⁵ D, 9, 2, 1, 1 ULPIANUS libro octavo decimo ad edictum *Quae lex Aquilia plebiscitum est, cum eam Aquilius tribunus plebis a plebe rogaverit*. Beinart, *op. cit.*, str. 72-73.; U. von Lübtow: *Untersuchungen zur lex Aquilia de damno iniuria dato*, Berlin 1971., str. 15-18.

¹⁶ Zimmerman, *op. cit.*, str. 957.; Valditaro, *ibid.*; Corbino, *op. cit.*, str. 58-60.; C. A. Cannata: *Sul testo della lex Aquilia e la sua portata originaria*, La responsabilità civile de atto illecito nella prospettiva storico-comparatistica, I Congresso internazionale ARISTEC Madrid

– Poznorepublikanska jurisprudencija je elaborirala čak i vrlo složena pitanja vezana za Akvilijev zakon, što ukazuje da je on već u to vreme dugo bio predmet proučavanja.¹⁷

– Neki literarni izvori iz prve polovine drugog veka p.n.e. izgleda da sadrže aluzije na Akvilijev zakon, i to na način koji ukazuje da je njegov tekst svima dobro poznat, što ukazuje da je donet dosta pre tog vremena.¹⁸

Na osnovu navedenog, može se zaključiti da Akvilijev zakon, ako i nije izglasan u godini donošenja *lex Hortensia*, svakako nije donet mnogo godina posle tog vremena. Sa priličnom sigurnošću može se datirati u period između 287. godine p. n. e. i sredine trećeg veka p. n. e.

3. Klasično tumačenje trećeg poglavlja

Za klasične pravnike nije bilo nejasnoća u pogledu značenja teksta trećeg poglavlja Akvilijevog zakona. U tom pogledu nema suprotstavljenih mišljenja. Na osnovu njihovih tekstova može se zaključiti da ga oni jednoglasno prihvataju u onakvom obliku kako ga navodi Ulpijan (D, 9, 2, 27, 5).

Prema klasičnom tumačenju, treće poglavlje primenjuje se u slučaju uništenja ili oštećenja tuđe stvari koja ne spada u robove ili u stoku, kao i u slučaju povrede robova ili životinja, jer šteta naneta povređivanjem se ne može označiti kao ubistvo, pa u tom slučaju nema mesta primeni prvog poglavlja. Po trećem poglavlju Akvilijevog zakona, šteta se procenjuje na iznos vrednosti stvari u periodu od trideset dana pre izvršenog delikta (*quantum ea res erit in diebus triginta proximis* D, 9, 2, 27, 5). Zakon nije izričito rekao da se uzima u obzir najviša vrednost koju je stvar imala u tom periodu, ali klasični pravnici smatraju da se to podrazumeva:

D, 9, 2, 29, 8 ULPIANUS libro octavo decimo ad edictum *Haec verba: 'quantum in triginta diebus proximis fuit', etsi non habent 'plurimi', sic tamen esse accipienda constat.*¹⁹

7-10. ottobre 1993., Torino., str. 31-32. i *Sul testo originale della Lex Aquilia: premesse e ricostruzione del primo capo*, SDHI LVIII, Romae 1992., str. 197-198.; G. Cardascia: *La Portée Primitive de la Loi Aquilia*, Daube Noster, Edinburgh and London 1974. str. 53-75.; D. Nörr: *Texte zur lex Aquilia*, Iuris professio – Festgabe für Max Kaser zum 80. geburtstag, Wien – Köln – Graz 1986. str. 211-219.; Lübtow, *ibid.*; Nörr, *Causa mortis*, str.124-128.

¹⁷ Zimmerman, *ibid.*

¹⁸ U jednom Katonovom govoru se pominje formula *damnas esto* iz Akvilijevog zakona kao tipična formula kaznenih zakona (Gell.6.3.36-37), a u jednoj Plautovoj komediji izgleda da postoji parodija na pravničku interpretaciju Akvilijevog zakona (Pseudolus 349). Cannata, *Sul testo originale della lex Aquilia: premesse e ricostruzione del primo capo*, str. 198.; Nörr, *Texte zur lex Aquilia*, str. 211-219.; Nörr, *Causa mortis*, 127.

¹⁹ ULPIJAN, iz osamnaeste knjige o ediktu: *Ove reči: "koliko je vredeo u prethodnih trideset dana", iako ne sadrže „najviše“, ipak se smatra da ih tako treba prihvatiti.*

Reč *proximus* u fragmentima klasičnih pravnika o akvilijanskoj odgovornosti uvek znači *prethodni*. Tako, Julijan u gore citiranom fragmentu D, 9, 2, 51, 2 kada govori o izračunavanju vrednosti ubijenog roba u godini koja je prethodila ubistvu kaže: *...quanto in anno proximo homo plurimi fuerit...; ...quanti homo plurimi venire poterit in anno proximo...* Romanisti su saglasni da se u klasičnom periodu u slučaju primene trećeg poglavlja Akvilijeveg zakona procena štete vrši na osnovu najviše vrednosti koju je uništena ili oštećena stvar imala u periodu od trideset dana koji su prethodili njenom uništenju ili oštećenju.²⁰ Treba podvući da se radi o *trideset dana*, a ne o *mesec dana*, jer meseci u Rimskom kalendaru (kao, uostalom, i u savremenom) nisu uvek iste dužine.²¹

Gore navedeno tumačenje trećeg poglavlja Akvilijeveg zakona je jednoglasno prihvaćeno među klasičnim pravicima. Ni jedan od izvora ne saopštava da je izvorno značenje bilo drugačije. Ipak, neki romanisti izražavaju sumnju da klasično tumačenje trećeg poglavlja Akvilijeveg zakona ne odgovara njegovom izvornom smislu.

4. Jolovicova teorija

4.1 Jolovicova teorija. Povod za višedecenijsku raspravu o izvornom značenju Akvilijeveg zakona dao je Jolovic 1922. godine. On je posumnjao da klasično tumačenje nije odgovaralo izvornom značenju trećeg poglavlja. Osnovni stav njegove, u suštini veoma jednostavne ideje, je da je po trećem poglavlju Akvilijeveg zakona izvorno kažnjavano samo potpuno uništenje stvari, a ne i oštećenje stvari ili telesne povrede robova i životinja. Slučajevi oštećenja su kasnije podvedeni pod treće poglavlje putem pravničkih interpretacija. Glavni argument u prilog ove teorije je to da glagoli *urere*, *frangere* i *rumpere* koji se koriste u trećem poglavlju ukazuju pre na uništenje nego na oštećenje stvari. Osim toga, ova teorija nudi razumljivo i jednostavno objašnjenje zašto se šteta po trećem poglavlju Akvilijeveg zakona u klasičnom pravu procenjuje na celokupnu vrednost stvari čak i ako je ona samo oštećena, a ne uništena. Prema Jolovicu, ovo je ostatak izvornog značenja Akvilijeveg zakona, po kome se u početku kažnjavalo samo uništenje a ne i oštećenje stvari, te je u skladu sa time kazna glasila uvek na puni iznos vrednosti stvari.²²

²⁰ Da je nesporno da je ovo bilo klasično tumačenje, slaže se i Daube. D. Daube: *On the Third Chapter of the lex Aquilia*; Collected Studies in Roman Law, Frankfurt am Mein 1991., (preštampano iz: Law Quarterly Review 52/1936.), str. 5-6.

²¹ Valditara, „*Damnum iniuria datum*“, str. 43.

²² F. Jolowicz: *The Original Scope of the lex Aquilia and the Question of Damages*; LQR 38/1922., str. 220 i dalje.

4.2 Kanata i oživljavanje Jolovicove teorije. Jolovicova teorija nije ostala bez odjeka u romanistici, a njen glavni zastupnik danas je Kanata, koji je razradio i dodatno argumentovao Jolovicovu ideju.²³ I on smatra da je treće poglavlje Akvilijeovog zakona izvorno sankcionisalo samo potpuno uništenje, a ne i oštećenje stvari.²⁴

Kanata je ponudio nove argumente u prilog Jolovicove teorije, od kojih je najvažniji taj da se jedino prihvatanjem tumačenja po kojem treće poglavlje sankcioniše samo potpuno uništenje a ne i oštećenje stvari može dati jezički prihvatljiv prevod trećeg poglavlja. Kanata tvrdi da su se uvodne reči *cetererum rerum* (*praeter hominem et pecudem occisos*) nalazile u Zakonu, te u vezi sa time postavlja pitanje, kako dovesti u vezu izraze *damnum facere* i *ceterarum rerum*? Naime, reči *ceterarum rerum* su u genetivu, te bi se, prema tome, izraz '*Ceterarum rerum praeter hominem et pecudem occisos*) si quis alteri damnum faxit, morao prevesti kao *Ako neko drugome prouzrokuje damnum druge stvari (osim ubijenog čoveka i grla stoke)*... Dakle, *damnum* se ovde ne može shvatiti kao umanjnje imovine u apstraktnom smislu, ali ni kao fizičko uništenje stvari. Jedino moguće tumačenje jeste da u Akvilijeovom zakonu *damnum* znači *gubitak*. Ako su se reči *Ceterarum rerum* nalazile u Zakonu, onda prevod odredbe *Ceterarum rerum... si quis alteri damnum faxit* glasi: *Ako neko drugome prouzrokuje gubitak ostalih stvari*. U skladu sa time, Kanata tvrdi da je Akvilijev zakon izvorno sankcionisao samo potpuno uništenje stvari do kojeg je došlo na bilo koji način (spaljivanjem, slamanjem, uništenjem). Ipak, *damnum* ne znači *uništenje*, nego *gubitak* stvari, sa tačke gledišta gospodara, koji uništenu stvar ne može više da koristi.²⁵

5. Daube i njegovi sledbenici

5.1 Daube. Nedugo nakon Jolovicove teorije, 1936. godine, pojavljuje se Daubeova teorija koja sadrži potpuno oprečne stavove, i verovatno predstavlja reakciju na Jolovicove stavove. Po Daubeu, treće poglavlje Akvilijeovog zakona nije se odnosilo na uništenje drugih stvari osim robova i stoke, nego na povrede robova i životinja (dok se prvo poglavlje odnosilo na ubistvo istih). Prilikom procene štete po trećem poglavlju, nije se uzimala u obzir vrednost povređenog roba ili životinje, nego troškovi lečenja i izgubljena zarada za vreme za koje povređeni nije mogao ra-

---

²³ C. A. Cannata: *Il terzo capo della "lex Aquilia"*, BIDR XCVIII-XCIX, Milano 1995-1996., str. 111-146.

²⁴ Cannata, *Sul testo della lex Aquilia e la sua portata originaria*, str. 45. –*cagionare ad altri il danno di una cosa*.

²⁵ Cannata: *Il terzo capo della "lex Aquilia"*, str. 115-116.

diti.²⁶ Trideset dana iz trećeg poglavlja odnose se na vreme posle ranjavanja roba ili životinje. Smisao reči *quanti ea res erit in diebus triginta proximis* je u tome da se procena štete vrši na osnovu posledica koje postanu vidljive u trideset dana posle ranjavanja, odnosno na osnovu gubitaka koje gospodar u tom periodu pretrpi zbog povrede roba. Pod štetom se podrazumevaju izgubljena zarada i troškovi lečenja. Kasnijim interpretacijama pravnika promenjen je smisao reči zakona, i one su počele da se odnose na vreme pre ranjavanja. Počela je da se procenjuje najviša vrednost stvari u periodu od trideset dana koji prethode deliktu, a pod treće poglavlje su pravničkim interpretacijama podvedeni i slučajevi uništenja ili oštećenja stvari koje ne spadaju u robove i životinje.²⁷ Dakle, izvorni smisao trećeg poglavlja bi bio: *Ako neko drugome prouzrokuje gubitak putem opekotine preloma ili povrede, koliki iznos (štete) bude u narednih trideset dana, toliko neka bude osuđen da dā gospodar.*

Koji su Daubeovi argumenti? Pre svega, on tvrdi da su reči *Ceterarum rerum praeter hominem et pecudem occisos* interpolisane, i da se nisu nalazile u Zakonu. Zatim, ističe da se u izrazu *quanti ea res erit* navedenom od strane Ulpijana glagol *esse* nalazi u futuru, i da u zakonskom tekstu nema reči *plurimi*, da prema tome rok od trideset dana ne može biti tumačen kao *trideset dana koji prethode učinjenoj šteti u toku kojih treba uzeti u obzir najvišu vrednost stvari*, te mora biti da su ove reči imale drugačije izvorno značenje. *Ea res* u drugom poglavlju Akvilijevog zakona, koje se odnosi na nesavesnost adstipulatora, ne znači određeni *objekat* u fizičkom smislu, nego pre *predmet spora*, pa je izvesno da ima isto značenje i u trećem poglavlju. *Urere, rumpere i frangere* su tipični izrazi koji se koriste za *ranjavanje*, a ne za potpuno *uništenje* stvari. Nanošenje rane opekotinom se pominje u biblijskom pravu, a *rumpere i frangere* su tipični načini nanošenja telesne povrede u Zakonu XII tablica (LDT, 8.2; 8.3).²⁸

Za tezu po kojoj se visina tužbenog zahteva po trećem poglavlju izračunava ne na iznos vrednosti povređenog roba ili životinje, nego na iznos troškova lečenja i izgubljene zarade, a na osnovu posledica koje postanu vidljive u trideset dana posle ranjavanja, autor nudi sledeće argumente. Prvim poglavljem Zakona je propisana kazna za lice koje ubije roba ili životinju. U slučaju ubistva roba ili životinje, stvar je potpuno uništena i nema potrebe za apstraktnim pojmom *štete*; procenjuje se vrednost uništenog čoveka ili životinje. Trećim poglavljem Zakona su,

²⁶ Daube, *op. cit.*, str. 3-18.

²⁷ Daube, *op. cit.*, str. 6-7.

²⁸ Daube, *op. cit.*, str. 3-18.

po Daubeovom mišljenju, regulisani slučajevi povreda robova i životinja, koji su ranije bili regulisani injurijom Zakona XII tablica. Budući da ovde ne postoji uništenje konkretnog objekta nego ranjavanje, bilo je neophodno da se uvede apstraktni pojam *šteta (damnum)*. Kao argumente u prilog tezi da je koncept *damnum* u *lex Aquilia* bio sužen na naknadu troškova lečenja i izgublenu zaradu, Autor navodi i analogiju sa nekim drugim antičkim pravima (hebrejskim i hetitskim) u kojima je u sličnim situacijama delikvent imao obavezu da izleči nanetu povredu ili da plati troškove lečenja, kao i klasične tekstove u kojima se u slučaju povrede nanete slobodnom čoveku predviđa naknada troškova lečenja i izgubljene zarade.²⁹

Neobičnu strukturu Akvilijeovog zakona Daube pokušava da objasni time da on nije donet odjednom. Najpre je donet zakon sa dva poglavlja, ili dva kratka zakona, koja su regulisala ubistvo robova i životinja i nesavesnost adstipulatora, a kasnije je im je dodato treće poglavlje, koje se isprva odnosilo samo na ranjavanje robova i životinja, da bi tek u drugoj polovini prvog veka p.n.e. interpretacijama pravnika bilo prošireno na štete nastale oštećenjem neživih objekata. Svrha Akvilijeovog zakona je bila reforma sistema fiksnih kazni za nanošenje imovinske štete predviđenih Zakonom XII tablica. Trećim poglavljem uveden je princip da se šteta nastala usled telesne povrede (tj. troškovi lečenja i izgubljena zarada) procenjuje u svakom konkretnom slučaju, čime je derogiran sistem fiksnih kazni koje je predviđao Zakon XII tablica u okviru odredaba o injuriji. Ranije doneta prva dva poglavlja Akvilijeovog zakona na sličan način su reformisala (nama nepoznate) odredbe o ubistvu robova i životinja i nesavesnosti adstipulatora koje je sadržao Zakon XII tablica ili neki drugi zakoni.³⁰ Ideju da Akvilijeov zakon nije nastao odjednom prihvataju i neki drugi autori.³¹

Daubeova teorija imala je dosta pristalica. Evo nekih od njih.

5.2 Gerke. Među opreznijim Daubeovim pristalicama je Gerke. On zauzima umereniji stav nego Daube, smatrajući da se po trećem poglavljju kažnjavalo samo za povredu robova i životinja, ali odbija Daubeovu tvrdnju da se šteta procenjivala na osnovu troškova i izgubljene zarade.³²

5.3 Ilif. Ilif, međutim, odlazi i korak dalje. Polazeći od (inače nedokazane) pretpostavke da se zaštita po osnovu Akvilijeovog zakona u početku postizala putem *legis actio sacramenti*, on smatra da se trideset dana iz

---

²⁹ Daube, *op. cit.*, str. 283-287. i 323-329.

³⁰ Daube, *op. cit.*, str. 3-18.

³¹ Zimmerman, *op. cit.*, str. 958-959.; Warmelo, *op. cit.*, str. 334.

³² Gerke, *op. cit.*, str. 81 i dalje.

trećeg poglavlja odnose na period od trideset dana između prvog pojavljivanja stranaka na sudu i imenovanja sudije u postupku po *legis actio sacramenti*. Prilikom prvog pojavljivanja, od stranaka bi se zahtevalo da učine *aestimatio*, što bi one učinile do imenovanja sudije i drugog pojavljivanja na sudu. Ipak, on smatra da se po trećem poglavlju kažnjavalo i za uništenje i oštećenje neživih objekata.³³

5.4 Keli. Daubeove stavove u načelu prihvata i Keli, iako je njegova teorija u mnogo čemu originalna. On smatra da se u trećem poglavlju radi o povredi ljudi, bilo robova bilo slobodnih, odnosno o situacijama označenim kao *iniuria* u Zakonu XII tablica – bilo kakvi napadi na slobodnog čoveka ili njegovu imovinu, dakle, i telesne povrede robova i slobodnih ljudi (*os fractum, membrum ruptum*). U skladu sa time, Autor smatra da je reč *erus* (*vlasnik*) interpolisana.³⁴

Po teoriji koju je izneo Keli, Akvilijev zakon je predstavljao reformu delikta injurije. Umesto sistema fiksnih novčanih kazni i taliona, on uvodi princip procene štete, i predstavlja neku vrstu “amandmana“ na odredbe osme tablice Zakona XII tablica, i to poglavito na odredbe o injuriji. Budući da nam raspored materije u Zakonu XII tablica nije poznat, ne možemo znati da li neobična sistematika Akvilijevoeg zakona možda potiče od toga što on sledi redosled odredbi Zakona XII tablica. Ovaj novi sistem primenjivao se samo na imovinske štete nanete ubistvom ili povredom robova ili potčinjenih članova porodice, dok su se za telesne povrede i ostale injurije nanete samom *pater familias*-u i dalje primenjivane fiksne kazne predviđene Zakonom XII tablica.³⁵

³³ J. Iliffe: “*Thirty days hath Lex Aquilia*”, RIDA 5/1958., str. 505-506.

³⁴ Kelly, *op. cit.*

³⁵ Što se tiče dela Ulpijanove rečenice kojim se sugeriše da je Akvilijev plebiscit derogirao i *druge* (*zakone*) koji su postojali (*alia quae fuit*), autor predlaže da se taj deo rečenice čita *druge* (*zakone*) koji su mogli postojati, u smislu da Ulpijan nije siguran u njihovo postojanje. U jezičkom izrazu Akvilijevoeg zakona prepoznamo skoro sve načine na koje se može naneti šteta po Zakonu XII tablica. Izraz *iniuria occidere* iz prvog poglavlja Akvilijevoeg zakona nalazi se u osmoj tablici Zakona XII tablica, u inverznom obliku, u okviru odredbe kojom se utvrđuje da je lopov koji je krao noću ili onaj koji se branio oružjem, ako bude ubijen, *iure caesus*. Ovo ukazuje da je postojala neka druga odredba o protivpravnom ubistvu (*non iure caesus*), koja nije sačuvana. Takođe, svi termini kojima se označava nanošenje štete u trećem poglavlju Akvilijevoeg zakona (*quod usserit fregerit ruperit iniuria*), postoje u XII tablica: *qui aedes acervumve frumenti combusserit* (VIII 10.), *si os fregit* (VIII 2.), *si membrum rupsit* (VIII 2.). U sačuvanim fragmentima Zakona XII tablica nema pomena o situaciji koju predviđa drugo poglavlje Akvilijevoeg zakona, odnosno nesavesnom ponašanju adstipulatora. Pa ipak, nije isključeno da i ova odredba ima neke veze sa Zakonom XII tablica. Moguće je da se baš na ovo odnosila odredba 8.21 rekonstruisanog teksta Zakona, u kojoj se predviđa da patron koji izigra klijenta bude *sacer*. Autor ovde polazi od pretpostavke da je osnovna svrha adstipulacije u to vreme bila

Keli smatra da je i izraz *damnum* interpolisan, i da se u izvornom tekstu Zakona na njegovom mestu nalazila reč *iniuria*, koju je interpolator premestio na kraj rečenice. Po ovoj teoriji, rečenica je umesto *si quis alteri damnum faxit, quod usserit fregerit ruperit iniuria, quanti ea res erit in diebus triginta proximis, tantum aes domino dare damnas esto*, glasila *si quis alteri iniuriam faxit, quod usserit fregerit ruperit, quanti ea res erit in diebus triginta proximis, tantum aes dare damnas esto*.³⁶

5.5 Pagsli. Prema ovom autoru, koji zastupa slične stavove kao Keli, Akvilijev zakon je *lex satura*, akt koji sadrži različite odredbe koje jedna sa drugom nisu u direktnoj vezi.³⁷ Prvo poglavlje odnosilo se na proširenje primene svojinske tužbe. Njime se licu koje je izgubilo svojinsku tužbu omogućavalo da je ipak upotrebi u roku od godinu dana u slučaju oštećenja pokretnih *res mancipi*.³⁸ Drugim poglavljem stvorena je nezavisna tužba zbog štete koju adstipulator nanese poveriocu akceptilacijom izvršenom bez ovlašćenja poverioca.³⁹ Trećim poglavljem Akvilijevog zakona uvedena je fleksibilna procena štete nanete deliktom injurije, umesto fiksnih kazni iz Zakona XII tablica (8, 2-4). Trideset dana iz trećeg poglavlja odnose se na rok u kome je osuđeni trebao da izvrši presudu, odnosno da plati kaznu.⁴⁰ Budući da se u stvari u trećem poglavlju radi o deliktu injurije, koji uključuje i povredu slobodnog čoveka ili roba, autor smatra da je reč *domino* (kao i njen supstitut *erus*) predstavlja interpolaciju, i da aktivna legitimacija za podizanje tužbe po Akvilijevom zakonu izvorno nije pripadala isključivo vlasniku.⁴¹ Na vezu između trećeg poglavlja Akvilijevog zakona i delikta Injurija iz Zakona XII tablica uka-

---

da se omogući lakša naplata duga, te da je adstipulator po pravilu bio patron ili neko drugo ugledno lice, koje je moglo lakše „uterati“ potraživanje nego poverilac. Kelly: *op. cit.*, str. 73-83., posebno 79-83. Od autora koji u novije vreme prihvataju ovu teoriju, vidi: La Rosa, *op. cit.*, str. 366-376.

³⁶ Kelly, *op. cit.*, str. 77-83. Protiv: Cursi, *op. cit.*, str. 194-196.

³⁷ Pugsley, *op. cit.*, str. 50-73.

³⁸ Pugsley: *op. cit.*, str. 63-71.

³⁹ Pugsley: *op. cit.*, str. 71-72.

⁴⁰ Pored ostalog, Autor kaže: *In our submission, Chapter 3 of the lex Aquilia was passed to provide a flexible measure of damages for personal injuries in place of the fixed penalties of the XII Tables. So that if you run down me or my slave damages will be at large, instead of being confined to 300 and 150 asses respectively.* Pugsley: *op. cit.*, str. 58.; *If anyone inflicts the wrong of loss, commits the delict of damni injuria, against another, by burning, breaking or damaging in any way (his persons or his slaves), he must pay in damages the money equivalent of the delict within thirty days.* Pugsley: *op. cit.*, str. 54. Stav Pagslija da Akvilijev zakon nije odvojio protivpravnu imovinsku štetu od injurije je kritikovan (G. MacCormack: *On the third Chapter of the Lex Aquilia*, The Irish Jurist V/1, Dublin 1970., str. 174-178.).

⁴¹ Pugsley; *op. cit.*, str. 59.

zuju i drugi autori.⁴² Redosled poglavlja Akvilijeovog zakona se može objasniti time što su tužbe iz prva dva poglavlja, iako na prvi pogled nemaju ništa zajedničko, svojinske (*ad rem persequendam*), dok se tužbom po trećem poglavlju zahteva kazna (*ad poenam persequendam*).⁴³ Prema tome, raspored poglavlja koji nama deluje čudno, za Rimljane nije bio nelogičan. Prvo i treće poglavlje u stvari nisu bili slični, jer su se ta poglavlja odnosila na tužbe po potpuno različitim osnovama, te nema ništa čudno u tome što je drugo poglavlje unetnuto između njih.

5.6 Folkl. I Folkl polazi od premise da se rok iz trećeg poglavlja odnosi na period posle učinjenog oštećenja, ali on smatra da se trideset dana iz trećeg poglavlja odnose na rok nakon delikta u kojem je oštećeni morao da izvrši naturalnu restituciju, odnosno da popravi naneto oštećenje ili izleči nanetu povredu, i tako izbegne novčanu osudu. Delikvent je obavezan da plati kaznu samo ako šteta još postoji nakon trideset dana. On ipak odbacuje Daubeovu tvrdnju da se procena štete odnosila samo na povredu robova i životinja, i misli da se nije procenjivala samo vrednost troškova lečenja i izgubljene zarade, nego tržišna vrednost stvari.⁴⁴

5.7 Ostali. Daubeova teorija je, sa većim ili manjim izmenama, prihvaćena i od drugih autora.⁴⁵

6. „Tradicionalna“ teorija

Uprkos velikom broju „inovativnih“ teorija, mnogi romanisti ostaju pri stavu da između klasičnog i izvornog značenja trećeg poglavlja *lex Aquilia* nema razlike. Ovakav stav mogli bi smo nazvati tradicionalnim, jer su se prve sumnje u izvornost klasičnog tumačenja Akvilijeovog zakona

⁴² Polay, *Iniuria-Tatbestände im archaischen Zeitalter des antiken Rom*, str.145-146.; MacCormack, *op. cit.*, str. 175.; Plescia, *op. cit.*, str. 271.

⁴³ Pugsley: *op. cit.*, str. 73.

⁴⁴ A. Völkl: *Quanti ea res erit in diebus triginta proximis. Zum dritten Kapitel der lex Aquilia*, RIDA 24/1977., str. 461-486.

⁴⁵ Lawson, *op. cit.*, str. 6-7 i 8-11.; Warmelo, *op. cit.*, str. 346-347.; A. Watson: *The Law of the Obligations in the Later Roman Republic*, Oxford 1965., str. 234.; Watson, *Personal injuries in the XII tables*, str.214-215.; A. Watson: *The Original Meaning of Pauperies*; RIDA 17., Bruxelles 1970, str.357.; Votson prihvata Daubeovo tumačenje fraze *quanti ea res erit in diebus triginta proximis* sa tolikom samouverenošću da ga primenjuje i u svom prevodu Digesta: *...whatever the damage shall prove to be worth in the next thirty days. (The Digest of Justinian, Translation edited by Alan Watson vol. 1 Philadelphia 1998., Book nine/The Lex Aquilia, 27.5)*. Očigledno, Votson smatra Daubeovu interpretaciju za dokazanu. Čak i da je Daubeovo tumačenje nesumnjivo ispravno, ono se odnosi na značenje Akvilijeovog zakona, nije joj mesto u prevodu Justinijanovih Digesta, koja predstavljaju zbornik klasičnog prava. Ovakav prevod može da zbuni prosečnog čitaoca u pogledu načina procene štete po akvilijanskoj tužbi u klasičnom pravu.

na pojavile tek na prelazu iz devetnaestog u dvadeseti vek. Na temeljima ovog, tradicionalnog stanovišta, a kao odgovor na Jolovicovu i Daubeovu teoriju, pre nekoliko decenija razvila se naučna teorija čiji je osnovni postulat da se klasično tumačenje Akvilijeovog zakona ne razlikuje od njegovog izvornog značenja.

Budući da izvori ne sadrže direktne podatke o izmeni smisla Akvilijeovog zakona od strane klasičnih pravnika, pristalicama tradicionalne teorije je da bi dokazali svoje stavove dovoljna negativna kritika, tj. opovrgavanje stavova „inovatora“. Njihovi argumenti protiv inovativnih teorija su uglavnom isti oni koje su pristalice Jolovica i Daubea koristile jedne protiv drugih. Zaslugu za to što je tradicionalna teorija danas opet većinski prihvaćena imaju u manjoj meri njeni branioci, kao npr. Mek Kormak⁴⁶, a u većoj meri različiti „inovatori“ koji su pobijali tuđe teorije kako bi dokazali sopstvene. Da dokažu svoje teorije nisu uspjeli, ali su makar uspjeli da opovrgnu tuđe. Zato ćemo kritičke stavove pristalica tradicionalne teorije navesti uporedo sa kritičkim stavovima koje pristalice inovativnih teorija koriste jedni protiv drugih, budući da pri tome uglavnom koriste iste argumente.

6.1 Kritika Jolovicove teorije. Glavni nedostatak ove teorije je čisto naučne prirode: nema izvora koji bi je podržali, što Mek Kormak podvlači.⁴⁷ Ipak, ovaj ozbiljni nedostatak joj je u neku ruku i prednost, zbog koje ju je teško opovrgavati. U nedostatku argumenata *pro* nema odgovarajućeg predmeta za kritiku *contra*. Mek Kormak ističe i neke pravne argumente: deluje malo verovatno da bi Zakon potpuno isključio povredu ljudi i stoke i oštećenje ostalih stvari od kažnjavanja.⁴⁸ Kanata pokušava da „spase situaciju“, odgovarajući da Zakon nije predviđao kaznu u takvim slučajevima jer su i dalje važile sankcije iz starih zakona, pre svega Zakona XII tablica. Tek kasnije, kada su ove sankcije zastarele, primena Akvilijeovog zakona interpretacijama pravnika proširena je na slučajeve oštećenja stvari.⁴⁹

6.2 Kritika Daubeove teorije. Sa Daubeovom teorijom, i na njoj zasnovanim pod-teorijama, imamo suprotnu situaciju, jer njene pristalice navode obilje argumenata zasnovanih na interpretaciji izvora. Doduše, time pružaju više prostora za kritiku.

Prvi predmet napada je činjenica da se Daubeova teorija delimično zasniva na tendencioznoj interpolacionističkoj kritici Akvilijeovog zakona.

---

⁴⁶ MacCormack, *op. cit.*, str. 164-178.

⁴⁷ MacCormack, *op. cit.*, str. 166.

⁴⁸ MacCormack, *ibid.*

⁴⁹ Cannata, *Il terzo capo della "lex Aquilia"*, str. 130. i dalje. Protiv ove teorije vidi i: Gerke, *op. cit.*, str. 81.

Nigde nema ni pomena o tome da se u trećem poglavlju kažnjava za povrede robova i životinja. Zakon govori o *ceterarum rerum*. Daube, naravno, polazi od toga da se reči *ceterarum rerum praeter hominem et pecudem occisos* nisu nalazile u Zakonu. Ako se to može pretpostaviti kao verovatno za reči *praeter hominem et pecudem occisos*, nije izvesno da su reči *ceterarum rerum* interpolisane.⁵⁰

Mnogi autori primećuju i da Daubeova tvrdnja da se *damnum* odnosi na gubitke koje je gospodar pretrpeo usled povrede robova i životinja, kao što su troškovi lečenja i izgubljena zarada, pretpostavlja neprihvatljivo antedatiranje jedne tekovine klasične jurisprudencije.⁵¹

Dalje, *res* se u kontekstu trećeg poglavlja Akvilijeovog zakona verovatno odnosi pre na konkretnu stvar koja je uništena ili oštećena, nego na predmet spora kako misli Daube. Reč *plurimi* je izostavljena kao nepotrebna jer je već bila pomenuta u prvom poglavlju. Ako su reči *rumpere* i *frangere* u Zakonu XII tablica korišćene u značenju ranjavanja, to se ne može reći za *urere* koje pre sugeriše potpuno uništenje objekta. Izraz *proximis* zaista može da znači i *prošlih* i *budućih*, ali ne postoji ni jedan izvor koji bi ukazivao da se 30 dana iz trećeg poglavlja Akvilijeovog zakona ikada odnosilo na trideset dana nakon delikta. Kako je moguće da bi se ovaj rok odjednom u klasičnom periodu počeo tumačiti u obrnutom smislu, tj. kao trideset dana koji prethode deliktu, i zašto? Osim toga, neprihvatljivo je da bi tek u drugoj polovini prvog veka pre nove ere bila obezbeđena pravna zaštita u slučaju uništenja neživih objekata, a da do tada nije postojala. Najzad, verovatno se umesto *erit* u izvornom zakonskom tekstu nalazilo *fuit*. Ali, čak i ako je pisalo *erit*, to ne znači da se vreme računalo unazad. Naprotiv, u pretorovom ediktu formula *quanti ea res erit* često se javlja kao tipična formula kojom pretor saopštava da će dati tužbu na onoliki iznos koliko predmet spora bude vredeo kada se stranke budu obratile za sudsku zaštitu.⁵²

Interpretacija reči *quanti ea res erit*, naizgled najjači Daubeov argument, pokazao se kao najslabija tačka Daubeove teze. Ako u tekstu Akvilijeovog zakona nema glagola u obliku *erit*, cela teorija „pada u vodu“. A mnogi autori smatraju da ga nema. Pre svega, u prilog tome govorila bi paralela sa prvim poglavljem. Osim toga, glagol u futuru pominje samo Ulpijan u tekstu D, 9, 2, 27, 5. U drugim izvorima se govori o *fuit* ili *fuerit* (tako kaže sam Ulpijan u D, 9, 2, 29, 8, ali i Gaj u G, 3, 218). S toga,

⁵⁰ Gerke, *op. cit.*, str. 78-81.; Medicus, *op. cit.*, str. 239.

⁵¹ Gerke, *ibid.*; Medicus, *ibid.*; Liebs, *op. cit.*, str. 197-198. Za kritiku ovakvog stajništa, vidi i: Cursi, *op. cit.*, str. 200-203.

⁵² MacCormack, *op. cit.*, str. 168-171.; Völkl, *op. cit.*, str. 464-477.

izgleda da se u Ulpijanovom tekstu D, 9, 2, 27, 5 radi o grešci.⁵³ U prilog tome govore i neki drugi, kasniji pravni izvori, pa čak i ranija izdanja Digesta u kojima se čita *fuit* umesto *erit*, te Ankum smatra da je u pitanju posledica greške u Florentinskom rukopisu Digesta.⁵⁴

Iako je uticala na neke savremene autore, ni Daubeova pretpostavka da je Akvilijev zakon nastao od više zakona donetih u različito vreme, koji su odlukom plebejske skupštine spojeni u jedan, nije prihvaćena bez rezerve. Ideja da se „kodifikuju“ sve odredbe koje regulišu imovinsku štetu, kako nove tako i one donete ranije, neobična je za period rane republike, a još je teže zamislivo da bi se time bavilo telo poput plebejske skupštine.⁵⁵ Osim toga, to protivreči Ulpijanovoj konstataciji da je *lex Aquilia* derogirao sve zakone koji su ranije doneti o protivpravnoj šteti.⁵⁶ Neobična struktura Akvilijeovog zakona može se objasniti i na način koji su predlagali još stariji autori, koji su ukazivali na mogućnost da je Akvilijev zakon u stvari *lex satura*, tj. zakon koji reguliše različita i međusobno ne blisko povezana pitanja, što nije čudno za rimsku legislativu republikanskog doba.⁵⁷

7. Kritički osvrt na predložena tumačenja

Daubeova i Jolovicova teorija su izazvale pravu „buru“ u romanistici. Decenijama su romanisti koji su se bavili proučavanjem Akvilijeovog zakona bili podeljeni na pristalice Jolovica i Daubea, nudeći nove argumente u prilog jednom ili drugom. Uz sve to, nije manjkalo ni onih koji su branili tradicionalno stanovište, te je jedno vreme vladala konfuzna situacija u kojoj se nije moglo sa sigurnošću reći koja teorija je vladajuća. Štaviše, neki romanisti su se, kako smo videli, takmičili u hrabrosti i senzacionalizmu, praveći različite ekstravagantne varijacije Daubeove teorije, ne libeći se ni od alteracija teksta Akvilijeovog zakona, a sve sa ciljem da što više udalje „izvorno značenje“ Akvilijeovog zakona od klasičnog.

Nakon što su se strasti smirile, danas je ponovo dominantna tradicionalna teorija, po kojoj je treće poglavlje Akvilijeovog zakona imalo

---

⁵³ Cannata, *Il terzo capo della "lex Aquilia"*, str. 123-127. Gerke, *op. cit.*, str. 78.; Medicus, *op. cit.*, str. 239.

⁵⁴ H. Ankum : *'Quanti ea res erit in diebus XXX proximis' dans le troisième chapitre de la lex Aquilia: un fantôme florentin* ; Religion, société et politique. Mém. Ellul. Paris 1983., str. 171-184. Ovo mišljenje u načelu prihvata Cannata, *ibid.*

⁵⁵ Valditaro, *op. cit.*, str. 12.

⁵⁶ Cannata, *Sul testo originario della lex Aquilia: premesse e ricostruzione del primo capo*, str. 202-203.

⁵⁷ Willems, *op. cit.*, str. 7.

izvorno značenje identično onom koje su mu pridavali klasični pravници. Treće poglavlje je sankcionisalo uništenje ili oštećenje stvari koje ne spadaju u robove i životinje i povrede robova i životinja, a procena štete vršena je na najviši iznos koji je stvar imala trideset dana pre delikta.⁵⁸

No, budući da Jolovicova i Daubeova teorija nisu potpuno nestale iz literature, ponudićemo nove argumente u prilog tradicionalnoj teoriji, na koje ni njene pristalice ni protivnici do sada nisu obraćali pažnju.

Što se tiče Jolovicove teorije, možemo, za početak, ponoviti već konstatovani nedostatak izvora koji bi je podržali, što je čini pre slobodnom hipotezom nego ozbiljnom naučnom teorijom. Zbog toga je moguće dati samo načelne primedbe.

Kanata je, kako je već rečeno, na Mek Kormakovu primedbu da bi bilo čudno da Akvilijev zakon nije predvideo nikakvu sankciju za slučaj oštećenja stvari ili povrede lica, odgovorio da za time nije bilo potrebe, jer su za to postojale sankcije koje je predviđao zakon XII tablica i drugi raniji zakoni. Tek kad su one postale zastarele, na situaciju oštećenja stvari prošireno je polje primene Akvilijevog zakona. Ovome se može prigovoriti da je i za situacije potpunog uništenja stvari verovatno postojala neka sankcija u ranijem pravu, pa ipak, Akvilijev zakon previđa taj slučaj. Osim toga, deluje malo verovatno da su primitivne sankcije iz Zakona XII tablica primenjivane sve do kraja pretklasičnog perioda. One su već u vreme donošenja Akvilijevog zakona morale biti zastarele.

Dalje, ova teorija nudi prihvatljivo objašnjenje zašto je po Akvilijevom zakonu procenu štete vršena na celi iznos stvari: zato što se izvorno i kažnjavalo samo potpuno uništenje stvari. Ali, ne objašnjava zašto bi klasični pravници napustili načelo reipersekutornosti, koje je navodno primenjivao Akvilijev zakon, i odjednom pribegli proceni štete na ceo iznos i u situaciji oštećenja? Zar bi razvijenije klasično pravo napravilo takav korak unazad?

Što se tiče argumenata čisto lingvističkog karaktera, oni deluju nešto ozbiljnije. Izraz *ceterarum rerum...si quis damnum faxit* zaista se mora prevesti ako neko prouzrokuje gubitak drugih stvari. Međutim, ovde se mogu staviti dve primedbe. Prvo, već je rečeno da mnogi autori smatraju da se reči *ceterarum rerum* nisu nalazile u zakonu. Ako je tako, onda imamo izraz *si quis damnum faxit (ako neko prouzrokuje štetu)*, u kome *damnum* umesto konkretnog gubitka stvari poprima značenje štete u apstraktnom smislu, imovinskog gubitka, umanjenja imovine nekog lica.

---

⁵⁸ Da je ovo mišljenje dominantno u romanistici priznaje i Kanata, koji se sa njime ne slaže. Cannata, *Il terzo capo della lex Aquilia*, str. 120.

No, i ako su se reči *ceterarum rerum* nalazile u zakonu, to ne znači da je Akvilijev zakon u trećem poglavlju sankcionisao samo potpuno uništenje stvari. I ako *damnum* shvatimo kao gubitak stvari, moguće je da je sa tačke gledišta gospodara stvar izgubljena i ukoliko je oštećena na takav način da više ne može da se koristi na uobičajen način, dakle i ukoliko nije potpuno uništena nego oštećena.

Jače argumentovana Daubeova teorija zasluđuje da se njome detaljnije pozabavimo. Ostavljajući po strani već pomenute načelne pravnoistorijske argumente koje su koristili kritičari Daubeove teorije, koncentrisaćemo se na argumente direktno zasnovane na izvorima.

Osnovna slabost Daubeove teorije je to što je delimično zasnovana na pristrasnoj interpolacionističkoj kritici izvora. Daube pretpostavlja da se uvodne reči trećeg poglavlja Akvilijevog zakona koje navodi Ulpijan *Ceterarum rerum praeter hominem et pecudem occisos* nisu nalazile u Zakonu. Ako su se reči *Ceterarum rerum praeter hominem et pecudem occisos*, ili samo *Ceterarum rerum*, ipak nalazile u Zakonu, to bi značilo da se treće poglavlje nije odnosilo isključivo na povrede robova i životinja kako smatra Daube. Dok u romanistici gotovo da postoji saglasnost oko toga da su reči *praeter hominem et pecudem occisos* eksplikativnog karaktera i da potiču od Ulpijana, takva saglasnost ne postoji za reči *Ceterarum rerum*.⁵⁹ Dakle, Daubeova teorija zasniva se na nedovoljno potkrepljenoj pretpostavci. Napomenimo i to da protiv tvrdnje da je tekst Akvilijevog zakona interpolisan govore brojni razlozi: tekst Akvilijevog zakona je arhaičan, i samim tim otklanja sumnju u moguće interpolacije; brojni komentari klasičnih pravnika pokazuju da im je tekst *lex Aquilia* bio dobro poznat; u tekstu Zakona koji navode klasični izvori nema nejasnoća niti protivrečnosti. Dakako, teorije Kelija i Pagslija su još manje verovatne nego Daubeova teorija, jer se zasnivaju na pretpostavci višestruke interpolacije, budući zahtevaju da se i reči *erus (dominus)* i *damnum* smatraju za interpolisane.

Ključni argument Daubeove teze su reči *quanti ea res erit in diebus triginta proximis*, i tumačenje ovih reči je i najšire prihvaćeni element

---

⁵⁹ Da su sve ove reči interpolisane smatraju: Warmelo: *op. cit.*, str. 337.; Kelly: *op. cit.*, str. 78.; Zimmerman, *op. cit.*, str. 959-961.; Watson, *Personal injuries in the XII Tables*, str. 214.; MacCormack, *op. cit.*, str. 166., Daube, *op. cit.*, str. 3. i dalje.; Westbrook: *op. cit.*, str. 442-443.; J. B. Thayer: *Lex Aquilia (Digest IX, 2, Ad Legem Aquiliam-text, translation and commentary)*; Cambridge 1929. str. 86.; Natali, *op. cit.*, str. 18-19. Onore smatra da su samo reči *praeter hominem et pecudem occisos* interpolisane, a da su reči *ceterarum rerum* autentične. Honore, *op. cit.*, str. 138-145. Slično misle i Cursi, *op. cit.*, str. 186-193; Cannata, *Sul testo della lex Aquilia e la sua portata originaria*, str. 44. i Willems, *op. cit.*, str. 15. Vidi i Natali, *op. cit.*, str. 19.

njegove teorije. Budući da je glagol *esse* u futuru, one na prvi pogled znače *koliko ta stvar bude iznosila u narednih trideset dana (posle delikta)*. Daube i drugi autori se pitaju, na šta se odnose *narednih trideset dana*? I pokušavaju da ponude odgovore na navodni problem.⁶⁰ Ovdje bi smo mogli jednostavno ponoviti ono što su mnogi autori već konstatovali, da je u tekstu Zakona verovatno stajalo *fuit*, a da je glagol u futuru (*erit*) plod greške prepisivača. No, čak i da je u Akvilijevom zakonu stajalo *erit*, to nikako ne znači da su se trideset dana iz trećeg poglavlja odnosili na vreme posle uništenja ili oštećenja stvari. Kao što je već pomenuto, formula *quanti ea res erit* često je korišćena u pretorovom ediktu, i nikad se ne odnosi na procenu štete u nekom periodu nakon izvršenog delikta.⁶¹

Međutim, treba ukazati na jednu činjenicu na koju kritičari Daubeove teorije do sada nisu obraćali pažnju. Naime, formula *quanti ea res erit* je tipična formula u kaznenim odredbama rimskih zakona perioda republike, kao što pokazuju brojni primeri, od kojih ćemo neke navesti:

LEX ACILIA REP.7: *Qui *eorum eo iudicio *condemnatus erit, quanti eius rei lis* aestimata* erit, tantam pecuniam* qui* eum condemnaverit dato...*⁶²

LEX MAL, 62: *...qui adversus ea fecerit, is quanti ea res erit, tantam pecuniam municipibus municipii Flavi Malacitani dare damnas esto...*⁶³

LEX MAL, 67: *... quanti ea res erit, tantum et alterum tantum municipibus eius* municipii dare damnas esto...*⁶⁴

⁶⁰ Ovi odgovori se, kako smo videli, međusobno dosta razlikuju. Daube kaže da se radi o trideset dana u toku kojih će postati vidljive posledice naneta povrede, drugi misle da se radi o roku u kome stranke treba da izvrše *aestimatio* u sudskom postupku (Ilif), roku u kome treba izvršiti naturalnu restituciju putem lečenja rana (Folkl), ili o roku u kome treba izvršiti presudu u novcu (Pagsli).

⁶¹ Lenel, Edictum perpetuum, 3.119: *In eum qui, cum tutor non esset, dolo malo auctor factus esse dicitur, iudicium dabo, ut, quanti ea res erit, tantum pecuniam condemnetur; 173. from the title de his qui deiecerint vel effuderint: si vivet nocturnumque ei esse dicitur, quantum ob eam rem aequum iudici videbitur eum quo agetur condemnari, tanti iudicium dabo. 175 from the title de servo corrupto: Qui servum alienum alienam recepisse persuasisse quid ei docetur dolo malo, quo eum eam deteriore faceret, in eum quanti ea res erit in duplum iudicium dabo.*

⁶² Acilijev zakon o iznuđivanju, 7: *Ko bude osuđen po ovoj tužbi, koliko u toj stvari spor bude procenjen, toliko novca neka da onome ko ga je osudio...*

⁶³ Zakon Malacitane, 62: *... ko bude postupio suprotno ovome, taj koliko ta stvar bude iznosila, toliko novca građanima municipije Flavije Malacitane neka bude osuđen da dā.*

⁶⁴ Zakon Malacitane, 67: *... koliko ta stvar bude iznosila, toliko i još toliko građanima svoje municipije neka bude osuđen da dā...*

LEX TARENT, 9, 1: *qui* faxit quanti ea res erit quadruplum multae esto, eamque pecuniam* municipio dare damnas esto, eiusque pacuniae* magistratus, qui* quomque in municipio erit, petitio exactioque esto.*⁶⁵

LEX URS, 75: *si quis adversus ea fecerit, quanti ea res erit, tantam pecuniam colonis coloniae Genetivae Iuliae dare damnas esto, eisque pecuniae qui volet petitio persecutioque ex hac lege esto.*⁶⁶

Normalno je da se o hipotetičkom slučaju kažnjavanja govori u futuru, te je za republikanske kaznene zakone tipična formula *si quis...quanti ea res erit...tantam pecuniam... dare damnas esto*, koju nalazimo i u trećem poglavlju Akvilijeovog zakona. Naravno, *erit* se odnosi na budući spor, a ne na vreme posle učinjenog delikta. Jer, sa aspekta donosioca pravne norme svaki delikt koji će se tom normom kažnjavati je budući, pa se zato i pretor i republikanski zakonodavci uglavnom obraćaju u futuru. Dakle, tvorac Akvilijeovog zakona je rečima „*Ceterarum rerum (praeter hominem et pecudem occisos) si quis alteri damnus faxit, quod usserit fregerit ruperit iniuria, quanti ea res erit in diebus triginta proximis, tantum aes domino dare damnas esto.*“ želeo da kaže: „*Ako neko drugome prouzrokuje gubitak drugih stvari (osim ubijenog čoveka i grla stoke), jer je (nešto) spalio, slomio ili uništio, koliko ta stvar bude vredela u proteklih trideset dana, toliko novca neka bude osuđen da dā vlasniku.*“ Naravno, za donosioca zakona, i trideset dana koji prethode deliktu na koji će se primenjivati zakon predstavljaju hipotetičku budućnost. Osim toga, i klasični tekstovi pokazuju da se fraze *quanti ea res erit* i *quanti ea res fuit* koriste kao sinonimi, ne vodeći računa o razlici u glagolskim vremenima.⁶⁷ Takođe, Pomponije u jednom fragmentu koji su Justinijanovi kompilatori uvrstili u poglavlje Digesta *O značenju reči (De verborum significatione – 50, 16)* konstatuje da je u pravnom žargonu sasvim uobičajeno da se glagolom u obliku *erit* označava ne samo buduće, nego i prošlo vreme:

---

⁶⁵ Zakon Tarenta, 9, 1: ... *ko učini, koliko ta stvar bude iznosila, na četvostruki iznos neka bude globa, i taj novac neka bude osuđen da dā municipiji, i neka tužbu i isplatu tog novca zahteva bilo koji magistrat koji bude u municipiji.*

⁶⁶ Zakon Ursone, 75: *Ko postupi suprotno ovome, koliko ta stvar bude iznosila, toliko novca kolonima kolonije Genetive Julije neka bude osuđen da dā, i neka tužba i isplata ovog novca po ovom zakonu pripadne onome koji hoće (da tuži).*

⁶⁷ D, 43, 4, 1pr ULPIANUS libro septuagesimo secundo ad edictum Ait praetor: ‘*Si quis dolo malo fecerit, quo minus quis permissu meo eiusve, cuius ea iurisdictio fuit, in possessionem bonorum sit, in eum in factum iudicium, quanti ea res fuit, ob quam in possessionem missus erit, dabo*’. Takođe, u D, 50, 16, 179 izjednačava se značenje *quanti ea rem esse paret* u prezentu i *quanti ea res erit* u futuru.

D, 50, 16, 123 POMPONIIUS libro vicensimo sexto ad Quintum Mucium *Verbum 'erit' interdum etiam praeteritum nec solum futurum tempus demonstrat. quod est nobis necessarium scire et cum codicillis ita confirmati testamento fuerint: 'quod in codicillis scriptum erit', utrumne futuri temporis demonstratio fiat an etiam praeteriti, si ante scriptos codicillos quis relinquat. quod quidem ex voluntate scribentis interpretandum est.*⁶⁸

Sve u svemu, u izrazu *quanti ea res erit* nema nikakvog “problema” koji bi trebalo rešavati, radi se o potpuno uobičajenoj pravnoj formulaciji kojom se označava procena tužbenog iznosa u budućem sporu. Ovo deluje kao ubedljiv argument protiv Daubea i njegovih sledbenika, koji pokušavaju da dokažu da se reči *quanti ea res erit* u Akvilijevom zakonu odnose na vreme posle izvršenog delikta.

Međutim, gore citirani tekstovi rimskih zakona perioda republike nude i jedan argument protiv Jolovicove teze. U citiranim fragmentima rimskih zakona, reč *res* u klauzuli *quanti ea res erit* ne odnosi se na uništenu stvar, nego na predmet spora u apstraktnom smislu. Takođe, na osnovu Gajevog izlaganja znamo da je i drugo poglavlje Akvilijevog zakona sadržalo sličnu klauzulu *quanti ea res est* (G, 3, 215). Drugim poglavljem Akvilijevog zakona predviđena je kazna za adstipulatora koji igrava poverioca. Ovde nikakvog fizičkog uništenja stvari nema. Ovo je važan razlog da se sumnja u Jolovicovu tvrdnju da je trećim poglavljem Akvilijevog zakona sankcionisano samo potpuno uništenje, a ne i oštećenje stvari. Naime, izvesno je da se *res* u trećem poglavlju odnosi pre na predmet spora nego na konkretnu stvar. Reči *ceterarum rerum* na početku trećeg poglavlja odnose se na druge slučajeve nanošenja štete (pored ubistva robova i životinja), a ne na uništenje drugih stvari pored robova i životinja. Dakle, pod time se može podrazumevati i povreda roba ili životinje, kao i oštećenje ostalih stvari, jednom rečju, svako nanošenje imovinske štete koje ne spada pod prvo ili drugo poglavlje Zakona. Klauzula *quanti ea res erit* odnosi se, kao i u drugom poglavlju Akvilijevog zakona i kao i u drugim rimskim zakonima perioda republike, na procenu apstraktnog predmeta spora, a ne same uništene stvari.

Evo i jednog opšteg argumenta protiv svih teorija koje pokušavaju da udalje klasično tumačenje Akvilijevog zakona od njegovog izvornog

⁶⁸ POMPONIIJE, iz dvadeset šeste knjige po Kvintu Muciju: *Glagolom 'erit' se označava i prošlo a ne samo buduće vreme. Što treba da znamo i kada su kodicili potvrđeni testamentom: 'quod in codicillis scriptum erit' (što u kodicilima bude napisano) označava ne samo buduće nego i prošlo vreme, ako neko nešto ostavlja kodicilima koji su ranije napisani.*

smisla. Naime, dobro je poznato da u jednoj stvari klasično tumačenje Akvilijeovog zakona ne odgovara njegovom izvornom značenju. Akvilijeov zakon je propisivao da se šteta procenjuje na vrednost uništene ili oštećene stvari (*quanti id fuit, quanti ea res erit*), dok pravna nauka klasičnog perioda vrši procenu stvari vodeći računa o ukupnom imovinskom interesu oštećenog (*id quod interest, utilitas*). Toga su bili svesni i stari Rimljani, kao što se vidi iz ovog pasusa Justinijanovih Institucija:

I, 4, 3, 10 *Illud non ex verbis legis, sed ex interpretatione placuit non solum perempti corporis aestimationem habendam esse secundum ea quae diximus, sed eo amplius quidquid praeterea perempto eo corpore damni vobis adlatum fuerit, veluti si servum tuum heredem ab aliquot institutum ante quis occiderit, quam is iussu tuo adiret: nam hereditatis quoque amissae rationem esse habendam constat. Item si ex pari mularum unam vel ex quadriga equorum unum occiderit, vel ex comoediis unus servus fuerit occisus: non solum occisi fit aestimatio, sed eo amplius id quoque computatur, quanto depretiati sunt qui supersunt.*⁶⁹

Pravilo o proceni štete na *id quod interest* ne potiče iz samog zakona, nego iz tumačenja pravnika (*non ex verbis legis, sed ex interpretatione*).⁷⁰ Autori Justinijanovih Institucija smatrali su za potrebno da izričito saopšte ovaj podatak. Da je smisao Akvilijeovog zakona zaista bio interpretacijama pravnika promenjen na tako drastičan način kao što predlažu neki autori, da se, na primer, treće poglavlje izvorno odnosilo samo na povrede robova ili životinja ili samo na potpuno uništenje stvari, zar ne bi to na nekom mestu u izvorima bilo pomenuto? Izvori, međutim, ništa slično ne sugerišu.

---

⁶⁹ Ovo se smatra, ne na osnovu reči zakona, već na osnovu tumačenja, da ne treba procenjivati samo vrednost uništene stvari, na osnovu onog što smo rekli, već šire, bilo kakva šteta da vam je naneta putem uništenja te stvari, na primer ako tvog roba koga je neko imenovao za naslednika neko ubije pre nego što po tvojoj zapovesti prihvati (nasleđe); jer smatra se da treba voditi računa i o izgubljenom nasleđu. Zatim ako ubije jednu iz para mazgi ili jednog iz četvoroprega konja, ili ako je ubijen jedan rob iz glumačke družine; ne pravi se samo procena onog koji je ubijen, već se takođe uračunava i ono, za koliko su obezvređeni oni koji su preostali.

⁷⁰ Oko toga da je načelo *id quod interest* plod rada pravne nauke romanisti su saglasni, ali ne postoji saglasnost kada je ono počelo da se primenjuje na planu akvilijanske odgovornosti. Neki uvođenje ovog principa smeštaju u pretklasični period (Cannata, *Il terzo capo della "lex Aquilia"*, str. 143-144), drugi u klasični (G. Valditara: *Superamento dell'aestimatio rei nella valutazione del danno aquiliano ed estensione della tutela ai non domini*, Milano 1992.; G. Valditara: *Dall'aestimatio rei all'id quod interest nell'applicazione della condemnatio aquiliana*, La responsabilità civile da atto illecito, Torino 1995, str. 78-81.) a treći čak u postklasični period (Gerke, *op. cit.*, str. 61-118. Pringsheim, *op. cit.*, str. 1-3. Below, R. H.: *Die Haftung für lucrum cessans im römischen Recht*, München 1964.).

Da kritika ne bi bila čisto negativna, pomenimo i nekoliko pozitivnih argumenata u prilog tradicionalnoj teoriji. Da ponovimo, ona se zasniva na ubeđenju da je trećim poglavljem Akvilijevo zakon bilo propisano da onaj koji uništi ili ošteti tuđu stvar koja ne spada u robove ili u stoku treba da plati najvišu vrednost koju je stvar imala u trideset dana koji su prethodili deliktu. Klasični pravници su tumačili treće poglavlje na način koji odgovara njegovom izvornom smislu. A ovo izvorno značenje u potpunosti odgovara arhaičnim uslovima vremena kada je donet. Odmjeravanje kazne na osnovu procene tržišne vrednosti uništene ili oštećene stvari je česta pojava u rimskom pravu arhaičnog i ranog pretklasičnog perioda. Sreće se u Zakonu XII tablica: u slučaju preoravanja useva od strane maloletnog lica (u kom slučaju se plaća dvostruki iznos štete - 8, 9) i paljevine iz nehata (8, 10). Nalazimo ga i u pretorovom ediktu (npr. za *furtum* se predviđa naknada četverostruke vrednosti ukradene stvari – G, 3, 189), a videli smo i da je klauzula *quanti ea res erit* kojom se upućuje na procenu vrednosti spora česta u rečniku rimskih zakonodavaca perioda republike. Procena štete se po Akvilijevom zakonu vrši na najviši iznos vrednosti stvari u toku godinu dana koji su prethodili ubistvu roba ili životinje (po prvom poglavlju) ili na osnovu najviše vrednosti u toku trideset dana pre uništenja ili oštećenja stvari ili povrede roba ili životinje.

8. Razlozi nastanka „problema“

Izvori ne daju povoda za sumnju da klasično tumačenje Akvilijevo zakon nije odgovaralo njegovom izvornom smislu. Ne samo da klasični pravnici nigde to nisu izričito rekli, nego u zakonu ne postoje nejasnoće niti protivrečnosti koje bi na tako nešto ukazivale. Zašto se onda uopšte postavljalo ovo pitanje?

Odgovor ne treba tražiti u izvorima, nego u literaturi, odnosno u stavovima romanista. Dobro je poznato da je jedna od najozbiljnijih grešaka koje romanista ili pravni istoričar može da napravi projektovanje u prošlost savremenih pravnih koncepata i instituta. A ovde se baš o tome radi. Polazeći od predrasude da je osnovna svrha Akvilijevo zakon bila reipersekutorna a ne kaznena, neki autori sa kraja devetnaestog veka počeli su da se čude tome što je po trećem poglavlju osuđeni morao da plati punu vrednost stvari čak i ako je ona samo oštećena a ne uništena. Dok moderni romanisti ovo jednostavno objašnjavaju kaznenim karakterom Akvilijevo zakon,⁷¹ u jednom periodu neshvatanje „nepravdnosti“ ovakve odredbe dovešće do pokušaja da se ona objasni

---

⁷¹ Npr. Gerke, *op. cit.*, str. 64.; D. Medicus: *Id quod interest (Studien zum römischen Recht des Schadensersatzes)*, Köln-Graz 1962., str. 239.

time što je trećem poglavlju Akvilijeovog zakona pridavano drugačije „izvorno“ značenje.

Stariji autori su akvilijansku tužbu smatrali mešovitom tužbom, *actio mixta*, koja ima penalne, ali i reipersekutorne efekte, dajući ipak prednost reipersekutornosti. Smatrali su da se osnovna svrha akvilijanske tužbe sastoji u naknadi štete.⁷² Sa prvim poglavljem Akvilijeovog zakona ova predrasuda nije bila u sukobu jer se njime lice koje ubije roba ili životinju kažnjava plaćanjem najviše vrednosti koju su rob ili životinja imali u toku godinu dana pre ubistva. Problema nema ni sa drugim poglavljem u kome se u slučaju da adstipulator izigra poverioca predviđa kazna u visini vrednosti potraživanja. Ali, neki autori su počeli da se čude tome što se po trećem poglavlju Akvilijeovog zakona i samo oštećenje stvari kažnjava plaćanjem punog iznosa vrednosti stvari, kao da je stvar uništena. To jednostavno ne može da se smatra odštetom, i zato su neki autori u devetnaestom veku pomislili da je Akvilijev zakon imao drugačiji „izvorni smisao“, npr. da je po izvornom tekstu Akvilijeovog zakona plaćana samo smanjena vrednost stvari u slučaju oštećenja,⁷³ ili da je oštećeni mogao da dobije odštetu u slučaju oštećenja stvari samo kada bi oštećenu stvar zauzvrat predao učiniocu.⁷⁴

Ove teorije nisu izvršile veći uticaj u romanistici. Nešto kasnije pojavljuju se teorije Jolovica i Daubea, koje su naišle na značajnu podršku. I oni, kao i autori koji su ih podržavali, polaze od slične premise „reipersekutornosti“ Akvilijeovog zakona. Ističu „nelogičnost“ procene štete na ceo iznos vrednosti stvari u trećem poglavlju Akvilijeovog zakona kao osnovni razlog za reviziju njegovog značenja. Tako, Daube smatra da je pravilo da se šteta procenjuje na najviši iznos vrednosti stvari primenljivo samo u situaciji da je stvar potpuno uništena, kao što je slučaj u prvom poglavlju Akvilijeovog zakona, i, naravno, smatra da je ovo pravilo u trećem poglavlju Akvilijeovog zakona posledica interpretacija pravnika i da to nije bio izvorni smisao norme.⁷⁵ Kanata je još oštiri: on

---

⁷² Tako, Natali kaže: *L'effetto giuridico del damnum iniuria datum consisteva nell'obbligo del risarcimento del danno da parte dell'autore del fatto illecito (aestimatio damni). Questa aestimatio damni era rappresentata da una somma pecuniaria, che variava secondo i capitoli della legge Aquilia, in forza dei quali si agiva contro l'autore del danneggiamento.* Natali, *op. cit.*, str. 159.

⁷³ Natali, *op. cit.*, str. 163. Vidi i MacCormack, *op. cit.*, str. 165.

⁷⁴ Natali, *op. cit.*, str. 162.

⁷⁵ *The third chapter, assimilated to the first, provides that amends are to be made for the highest value of the damaged thing. So, strictly speaking, the third chapter like the first is only applicable to cases of complete destruction too. Probably theory and practice are here somewhat inconsistent. Before it was extended the third chapter concerned wounding only*

takvu normu naziva apsurdnom, i pretpostavlja da je Akvilijev zakon nikako nije mogao sadržati.⁷⁶

Osnovna premisa od koje ovi autori polaze je pogrešna. Svrha tužbe iz Akvilijevog zakona u rimskom pravu nikada nije bila odštetna u savremenom smislu.

Po tradicionalnom stanovištu, koje i danas mnogi romanisti zastupaju,⁷⁷ akvilijanska tužba je bila koncipirana kao mešovita tužba, koja je imala i penalne i reipersekutorne karakteristike. Ankum je doveo u pitanje ovaj tradicionalni stav, pokušavajući da dokaže da klasični pravници nisu poznavali izraz *actio mixta*, i negirajući da su izraz *actiones que rei persecutionem continent* koristili da ukažu da mešovite tužbe imaju i reipersekutorne efekte.⁷⁸

No, nezavisno od terminološke rasprave o tome da li su klasični pravници zaista ovakve izraze nisu poznavali, i da li su ih koristili u značenju koje im je starija romanistika pridavala, nesumnjivo je da *actio damni iniuriae* ima i penalne i reipersekutorne karakteristike. Penalne karakteristike se sastoje u noksalnom dejstvu, pasivnoj neprenosivosti na naslednike, i kumulativnoj odgovornosti kada postoji više učinilaca, kao i u tome što se šteta procenjuje na najvišu vrednost oštećene ili uništene stvari u toku godine odnosno trideset dana koji su prethodili deliku, i to čak i u situaciji kada je stvar samo oštećena a ne i uništena. Romanisti ukazuju na sledeće reipersekutorne karakteristike režima akvilijanske tužbe: ona ne može da se kumulira kontraktnim i drugim reipersekutornim tužbama, a u slučaju kada neko ne bude u potpunosti obeštećen kontraktnom tužbom, tužba iz Akvilijevog zakona daje se na preostali iznos.⁷⁹

---

and laid down that damage should be restored which exists thirty days after the commission of wrong. Daube, *op. cit.*, str. 13.

⁷⁶ ...ed è evidentemente assurdo che chi abbia tagliato la coda ad un cane debba dare al proprietario la stessa somma che gli dovrebbe dare se, quello stesso cane, egli l'avesse ammazzato... (Cannata, *Il terzo capo della "lex Aquilia*, str. 120.); ...una norma secondo la quale il deterioramento della cosa comporti una pena corrispondente al suo valore integrale, non può essere giudicata primitiva, ma del tutto assurda... Cannata, *op. cit.*, str. 120-121, nap. 37.

⁷⁷ Na primer, Cannata, *Sul testo della lex Aquilia e la sua portata originaria*, str. 34-35. Vidi i J. A. C. Thomas: *Concurrence of Actions with Actio Pro Socio*, *The Irish Jurist* 7/1972., str. 155-157. Od izvora vidi posebno: D, 17, 2, 47, 1-D, 17, 2, 50 i D, 19, 2, 42 - 43., i D, 10, 3, 10pr.

⁷⁸ H. Ankum, *Actions by which we claim a thing (res) and a penalty (poena) in classical Roman Law*, *BIDR* 85/1982. str. 15-39. Sa čisto terminološke tačke gledišta njegovi stavovi su prihvatljivi, mada su delom zasnovani na tendencioznoj interpolacionističkoj kritici tekstova koji su u suprotnosti sa njegovom teorijom. Ankum, *op. cit.*, vidi posebno str. 31 nap. 56 i str.37.

⁷⁹ F. M. De Robertis: "*Quanti ea res est – Id quod interest*" *nel sistema della grande Compilazione (Contributo alla dottrina del risarcimento del danno nel diritto giustiniano)*, *SDHI* 32/1966., str. 121-122.

Dakle, rimski pravници su u slučaju nanošenja protivpravne štete vodili računa kako o kažnjavanju učinioaca, tako i o obeštećenju oštećenog. Razvoj rimskog prava tekao je u pravcu postepene depenalizacije akvilijanske tužbe, koju tendenciju su prihvatili i srednjevekovni i moderni autori, koji sve više marginalizuju njene penalne karakteristike i generalizuju njenu odštetnu funkciju.⁸⁰ Ovo je na kraju dovelo do toga da se novčani iznos koji se plaća po osnovu presude po tužbi za protivpravnu štetu naziva ne *kaznom*, nego *odštetom*, *naknadom štete*. Ipak, treba istaći da moderni način razmišljanja, u kome se novčani iznos koji se plaća po presudi izjednačava sa nanetom štetom, i ima svrhu obeštećenja, potiče od srednjevekovnih pravnika. Tako, Baldo kada govori o proceni štete na *id quod interest* kaže da *teneri ad interesse* znači voditi računa o dve stvari: *damnum*, i *aestimatio ut damnum sarciatur*.⁸¹

Ovom prilikom nije moguće baviti se pitanjem kada je proces izjednačavanja *poena legis Aquiliae* i *aestimatio ut damnum sarciatur* završen, jer bi to zahtevalo proširenje istraživanja na dela srednjevekovnih pravnika. No, jedno je sigurno. Iako je Akvilijev zakon postavio osnove na kojima počiva moderno odštetno pravo, rimski pravnici na planu akvilijanske odgovornosti nikada nisu izjednačavali kaznu koju je učinilac trebao da plati sa odštetom. Šta više, oni nemaju ni reč *odšteta* za novčani iznos koji se plaća po tužbi.⁸² Iz više razloga se može dogoditi da oštećeni akvilijanskom tužbom dobije viši iznos nego što iznosi stvarna šteta koju je pretrpeo, pre svega zato što se prilikom procene štete uzima u obzir, kako bi današnji pravnici rekli, „formalna“, a ne „materijalna“ istina, jer se prilikom procene uzima u obzir najviša vrednost stvari, i to čak i ako je ona samo oštećena a ne potpuno uništena. Osim toga, procena štete (*aestimatio damni*) je samo osnov po kome se izračunava vrednost spora (*litis aestimatio*), jer se procenjeni iznos štete ona umnogostručuje u zavisnosti od postojanja poricanja optuženog, kumulativne odgovornosti, i drugih razloga. Iz svih ovih razloga oštećeni je mogao dobiti po tužbi veći iznos nego što je stvarna šteta koju je pretrpeo. Dakle, Akvilijanska tužba je kako u vreme svog nastanka tako i u klasičnom pravu imala niz penalnih karakteristika. Procena štete na

---

⁸⁰ P. Cerami: *La responsabilità extracontrattuale dalla compilazione di Giustiniano ad Ugo Grazio*, La responsabilità civile da atto illecito nella prospettiva storico-comparatistica, I Congresso internazionale Aristec Madrid 7-10 ottobre 1993., Torino, str. 108-111.

⁸¹ Cerami, *op. cit.*, str. 118.

⁸² Izrazi za odštetu u modernim romanskim jezicima, poput italijanskog *risarcimento*, savremene su jezičke konstrukcije, i ne potiču iz latinskog jezika. Mada u latinskom postoje izrazi za naknaditi štetu (npr. *damnum sarcire*), izraz *resarcimentum* ili drugi izraz kojim bi se označavao odštetni iznos, ne postoji.

puni iznos vrednosti stvari čak i ako je ona samo oštećena samo je jedna od njih. Prema tome, u činjenici što je Akvilijev zakon u trećem poglavlju predviđao ovakav način procene štete u slučaju oštećenja stvari nema ničeg čudnog, niti postoji razlog da se traži drugačiji smisao ove odredbe.

9. Zaključak

Pitanje „kakvo je bilo izvorno značenje trećeg poglavlja Akvilijevog zakona?“ predstavlja tipičan primer „lažnog problema“ u romanističkoj nauci. Nijedan izvor ne saopštava da je izvorno značenje trećeg poglavlja bilo drugačije od onog koje su mu pridavali klasični pravници, a sve navodne nejasnoće u tekstu Akvilijevog zakona, poput upotrebe formule *quanti ea res erit* ili izostanka reči *plurimi* u trećem poglavlju, lako su objašnjive. Izvorno, kao i klasično, značenje trećeg poglavlja Akvilijevog zakona je sledeće: onaj koji ošteti ili uništi tuđu stvar ili povredi tuđeg roba ili životinju treba da plati iznos najviše vrednosti koju je stvar imala u toku trideset dana koji su prethodili deliktu.⁸³

Sumnja u nesklad između izvornog smisla Akvilijevog zakona i njegovog klasičnog tumačenja potiče od nerazumevanja penalnih odlika ovog zakona. Neki autori su, polazeći od predrasude da je osnovna svrha Akvilijevog zakona obeštećenje oštećenog, odbili da prihvate da je zakon predviđao procenu najviše vrednosti stvari čak i u slučaju kada je stvar samo oštećena. Smatrali su da mu je pravničkim interpretacijama ili čak interpolacijama promenjen smisao. Zato se postavilo pitanje, koji je bilo izvorno značenje Akvilijevog zakona?

Više autora pokušalo je da pronađe odgovor. Samo Jolovicova i Dubeova teorija su naišle na veću podršku u romanistici. Teorija Jolovica, prema kojoj je Akvilijev zakon u trećem poglavlju sankcionisao samo potpuno uništenje stvari, a ne i oštećenje ili povredu roba ili životinje, zbog oskudnosti argumenata ne može se niti dokazati niti u potpunosti opovrgnuti, te se može prihvatiti kao ozbiljna hipotetička alternativa danas ponovo vladajućoj tradicionalnoj teoriji. Sa druge strane, ekstrava-

⁸³ U skladu sa time, adekvatan prevod teksta trećeg poglavlja, onako kako ga navodi Ulpijan (D, 9, 2, 27, 5), glasi: „*Ako bi neko drugome prozrokovao gubitak ostalih stvari (izuzimajući ubijene robove i stoku), za ono što bi protivpravno spalio, slomio ili uništio, koliko ta stvar bude vredela u proteklih trideset dana, (na) toliko novca neka bude osuđen da dā gospodaru.*“ Ili, ako se uvodne reči *Ceterarum rerum (praeter hominem et pecudem occisos)* nisu nalazile u zakonu, prevod glasi: „*Ako bi neko drugome prozrokovao štetu, za ono što bi protivpravno spalio, slomio ili uništio, koliko ta stvar bude vredela u proteklih trideset dana, (na) toliko novca neka bude osuđen da dā gospodaru.*“ U svakom slučaju, smisao se ne menja bitno u zavisnosti od toga da li su se reči *Ceterarum rerum etc.* nalazile u zakonu ili ne.

gantnija Daubeova teorija, prema kojoj treće poglavlje Akvilijeovog zakona propisuje da onaj koji povredi tuđeg roba ili životinju treba da plati gospodaru troškove lečenja ili izgubljenu zaradu na osnovu posledica koje se pojave trideset dana nakon ranjavanja, može se smatrati opovrgnutom, a to važi i za brojne varijacije ove teorije.

Ipak, ova rasprava bila je korisna utoliko što je skrenula pažnju romanista na *lex Aquilia*, i na neke do tada zanemarene aspekte ovog važnog spomenika rimske republikanske legislative, tj. način i socio-ekonomske uslove njegovog nastanka, i razvoj prava koji mu je prethodio. U krajnjoj liniji, privremeno je pružila priliku za zanimljive naučne rasprave.

*Samir Aličić, LL.M., Assistant
Faculty of Law Novi Sad*

The „Original Meaning“ of the Third Chapter of *Lex Aquilia*

Abstract

The question „what was the original meaning of the third chapter of *Lex Aquilia*“ presents a false problem, the cause of which occurrence arose from misunderstanding of penalty marks of *Lex Aquilia* by some Romanists. Based on the surviving sources, there is no reason to doubt that the assessment of damages by the third chapter of *Lex Aquilia* at the time of its enactment was performed in the same way as in the classical period. A person who destroys or damages someone else's thing, or hurts someone else's slave or animal, is obliged to pay the highest value that the thing had in the course of thirty days leading up to the tort. Theories that attempt to prove that thirty days in the third chapter relate to the period after committed offense, or that by the third section only hurting slaves and animals and not destroying other things is punished, can be considered disaffirmed. The theses of authors who believe that by the third chapter only for the total destruction and not damage of things was punished, although cannot be completely rejected, remain in the domain of unproved assumptions.

Key words: *Lex Aquilia*, Roman law, extra contractual liability, damages, damage, private torts.